

szemében még nagyobb becszel bír, mert a metszvények minősége tisztán kivethető.

Inkább irodalmi becs tulajdonítható Bethlen Farkas „Historiarum Pannonico Dacicarum libri X.“ Keresdi saját nyomdájában készült ívrétű töredékének, mely Venisocky és Gronchi lengyel írók kezétől pótgjegyzeteket tartalmaz.

Mint az egész műemlékkiállítás egyik maradandó vívmányát kell még említenem, hogy a legérdekesebb kézirati könyvekből s néhány kötésről Dr. Henszlmann egyet. tanár és ft. Bubicsek apát urak szakavatott választása szerint igen sikerült fényképi hasonmások készültek Klösz itteni műtermében, mi által a műtörténet iránt érdeklődők igen becses tanulmányi anyaghoz elég könnyen juthatnak.

Visszapillantva a látott érdekes s ritka, kéziratoss és régi nyomtatú könyvekre, melyeknek a kiállításra való beküldése inkább a szerencsés véletlennek tudható be, miben országos közintézetünk természetesen részt sem vehettek, önkéntelenül azon kívánság által leszünk meglepve, bárha az erre hivatott körök kezdeményezése folytán, mielőbb létesülne az ország fővárosában egy időleges paleographiai kiállítás, melyben a különböző helyeken őrzött e nembeli kincseket s főleg a magyar códexeket együtt láthatnánk s azok így az összehasonlító és rendszeres tanulmány tárgyául szolgálhatnának. ¹⁾

PÁZMÁNY PÉTER KÉT MUNKÁJANAK EDDIG ISMERETLEN ELSŐ KIADÁSAI.

Közli: **Fraknoi Vilmos.**

I.

A nagyszombati jezsuita collégium régi könyvtárának catalogusában ²⁾ Pázmány Péter munkái között a következő cím olvasható: „Egy keresztény Predikatornak a kassai tanítóhoz íratott öt szép levél. 1609 8°.“

Ezen kiadásból legujabb időkig egy példányt sem ismertünk. Csak azon kiadások voltak ismeretesek, melyek a Kalauz 1613. és

¹⁾ Ezen óhajítás a jövő évben valósulni fog.

Szerk.

²⁾ A budapesti egyetem könyvtárában.

1623-ik évi kiadásaihoz mellékelve jelentek meg, ily cím alatt: „Egy tudakozó praedikator nevelvel iratott eot level“. (56 ívrétű lap.) ¹⁾

Legujabban Szabó Károly gróf Teleki Domonkosnak geryeszegi könyvtárában felfedezte az első kiadásnak egy teljes és ép példányát. Czíme a következő:

„Egy keresztien predikator to'l. S. T. D. P. P. ²⁾ az cassai nevezetes tanitohoz Alvinczi Peter uramhoz iratot eot szep level. Nyomtattatot G. S. P. G. V. T. A. ³⁾ M. DC. I X.“

Kis 8-adrétű 271 lap.

Nem kevésbé meglepő, hogy a Kalauz mellett kinyomatott öt levél a fennebbi munkának nem változatlan lenyomata, hanem egészen új kidolgozása.

Mindjárt az előszó, mely a Kalauzban az öt levelet megelőzi, az első kiadásban fel nem található.

Minden egyes levél Alvinczihez van címezve. De máskép az első kiadásban és máskép a Kalauz mellett. Összeállítjuk e címeket.

I.

1609.

Az ekesen szollo, es szokatlan beolcseseggel tündeokleo, beocsülletes Alvinczi Peter Uramnak, adassek.

1613.

Az Mézes-nyelvű, s czifra-beszédű Alvinczi Peternek.

II.

Az böcsülletes es tudos tanitonac Alvinczi Peter vramnac.

Az púposon szólló s ékessen beszéllő Alvinczi Peternek.

III.

Az Vr mezienek, es Christus csürinek, vigiazo kerülőienek Alvinczi Peter Vramnak.

Az hangos-szavu Réti Falemalenek, téjel mézzel folyó beszédű Alvinczi Peternek.

IV.

Az megh niomorult Magyar nemzetnek eghő szöuetnekének Alvinczi Peter Vramnak, tulaidon kezébe.

Az meg-nyomorodott Magyar nemzetnek égő s fel-gerjesztő faklyájának, Alvinczi Péternek.

¹⁾ Nem említve a negyedik kiadást, mely 1741-ben Kassán jelent meg.

²⁾ Sacrae Theologiae Doctor Petrus Pazmany.

³⁾ E kezdő betűk értelmét nem határozhatjuk meg. De kétségtelen, hogy a munka Pozsonyban nyomtatott.

V.

1609.

Az Hires neues, neuezetes,
Alvinczi Peterhez.

1613.

Az Calvinus zászlója-alatt
vitézkek csillagának Alvinczi
Peternek.

Ezen címek összehasonlításából is láthatni, hogy az 1613-ik évi kiadásban Pázmány, a magasztaló és hódolatteljes kifejezések még túlzottabb alkalmazása által, a gúny fegyverét élesebben használja. Kitűnik ez még inkább a szövegnek egybevetéséből. Adjuk az első levélnek bekezdését; megjegyezve, hogy a levelek úgy vannak írva, mintha azokat egy kálvinista prédikátor intézné Alvinczihez.

1609.

Az Jehoua Istentől, az eo szerelmes zent fia, az egy ádueozitő Jesos Christus által, kegielmednek zent Lelket kiuánoc:

Tovabba, miuel hogy ez haboru ádeo allapattiának tartoztatása miat, személiem szerént megh nem kereshettem kegielmedet, ketelenittetem leuelem atal megh találnom Meltosagodot, kit hogy io neuen vegien Vrasagod, vgian az Adonai nagy Istenre is kenzeritlec

1613.

Az Világ tengelye-forgató Jehova Isten, sok esztendőkig jó szerencsésen éltesse Humanitásodat, kedves jó akaró Praedikator Uram. Koporsó miglan-való hiv szolgálatomnak tellyes ajánlása után.

Ez szomorú s bátortalan ádk állapattyának tartoztatasa miatt, kívánatos személyét Dignitásodnak meg nem látogathatván; nem tårhetem, hogy rövid irasomnak olvasásával nem fárasztanám s terhelném sokra-nézõ szemeidet..

Az egész munkában alig van egy pont, mely változatlanul ment volna át a második kiadásba. És az átdolgozás nem szorítkozik ily irányi változtatásokra. Az anyag elrendezése, az érvek és idézetek tekintetében is sokféle, gyakran lényeges különbség van a két kiadás között.

Mindez Pázmány szellemének ritka könnyűségéről és termékenységéről tanúskodik. Nemcsak hogy minden pillanatban készen állott az új támadások ellen új fegyverekkel lépni a csatátérre; hanem régi munkáinak is, új alakban bocsátva közre azokat, mindíg az ujdonság vonzerejét tudta biztosítani.

II.

Czwittinger, Pázmány Péter munkait felsorolva, említi, hogy 1631-ben Pozsonyban egy ily című kis munkát adott ki: „Nyolcz okok miért egy nemes ember a vallását megváltoztatta.“¹⁾

Midőn a nagy főpap életrajzán dolgoztam, hiába kerestem e kiadást könyvtárainkban. Szabó Károly sem találkozott azzal bibliographiai kutatásai közben. A munkának csak későbbi kiadásait ismertük.²⁾

Ujabbán a nemzeti Múzeum könyvtárának egy colligatumában ezen első kiadás egy példánya is előkerült. Címe, melyet az újabb kiadások nem adtak híven, a következő:

„Bizonyos okok, mellyek erejétől viseltetven egy fő ember az új vallások töreből kifeszlet: es az romai ecclesianak kebelébe szállot.

I. Petri 3. v. 15.

Készek mindenkor az elégtételre mindennek valaki Okot kérd tölleték arról a Remenségről mely bennetek vagyon.

Nyomtatattak Posonban.

M. DC. XXXI.

Esztendőben.”

Kis negyedrévét 48 lap.

A XVIII. századbeli kiadások, a helyesírás megváltoztatásán kívül, hű lenyomatai az első kiadásnak. De hiányzik azokban Pázmánynek Nagyszombatból február 2-án, Poppel Évához, Batthyáni Ferencz özvegyéhez intézett ajánlólevele. •

Ebben elbeszéli, hogy e „kisdud írásra okot ada minap egy fő renden való ember levele, melyben nagy szorgalmatossággal tudakozik más nagy embertől, honnan és mi okból indíttatott régi vallásának elhagyására. Ezt az levelet nekem hozá a kinék szöllott. Hogy a jámbort munkától megmenteném, pennámat kapám, és rövideden a sok ezer közül csak nyolcz okot foglalék írásocskában

¹⁾ Specimen Hungariae Lit. 300. l. És utána Sándor. Magy. könyvesház 261

²⁾ Pozsony, 1671. Kassa, 1735. Győr, 1753. Kolozsvár, 1764 Győr, 1772. (Különös, hogy az 1735. és 1772-iki kiadások a szerző nevét elhallgatják.)

Mivel pedig egyebek is kívánták ezeket látni, és a leírásban sok csorbák estek: nyomtatónak adám, hogy prés alá vegye.“

Végül elég érthetően kifejezést ad reménységének, hogy e munka a protestáns asszonyra nem fog hatás nélkül maradni. „El hiszem — úgy mond — ha figyelmetessen olvassa, nem csudálkozik ez után, ha az értelmes emberek ki mosdanak a Luther és Calvinus metelyéből. Kire hogy a Szent Lélek Kegyelmedet segítse, alázatossan kérem Istenemet.“

HORVÁT ÁRPÁD RÖPIRATA.

(Néhány szó a budapesti m. k. egyetem könyvtárának rendezése és ezimtározása ügyében. Irta Dr. Horvát Árpád, az egyetemi könyvtár igazgatója. Budapest, 1876. 8-rétű 51 lap.)

Könyvtáraink számát és az azokban foglalt könyvkészlet mennyiségét tekintve, Magyarország előkelő helyet foglal el a nyugat-európai országok sorában. De míg ezekben a könyvtártan egész nagy irodalmat mutat fel; nálunk e tudomány ekkoráig még nem talált művelőre.

Horvát Árpád úr munkája nyitja meg a könyvtártan irodalmát hazánkban. És csakugyan leginkább tőle várhattuk ezt. Hisz már gyermekjátékait hazánk egyik legértékesebb és legtervszerűebben gyűjtött könyvtárában üzte. Nagynevű atyja oldala mellett, korán nyílt alkalmá a könyvtártan és könyvészet irodalmával megismerkedni. És midőn az a feladat bízott reá, hogy az egyetem könyvtárát Európa egyik legfényesebb könyvtári palotájában állítsa fel, a kormány kiküldötte Európa nagy könyvtárainak tanulmányozására.

Méltán remélhettük, hogy visszatérve újtájból, mely képessé tette elméleti ismereteit dús tapasztalással egészíteni ki, jelentését közzé fogja tenni, ismertetve az általa felkeresett könyvtárak rendezését és kezelését; hogy majd észlelései alapján tüzetes javaslatokat terjesztend elő a vezetése alatti könyvtár rendezése tárgyában, melyeket hazánk egyéb könyvtárainál is értekesíthettek volna.

Mínt hogy e jelentés elmaradt, úgy hittük, hogy az előttünk fekvő füzet fogja azt hozni. De csalódtunk.

Horvát Árpád úr röpirata sem jelentés, sem javaslat; mind a kettőből nyújt ugyan valamit, de feleresztve meddő polemiaiban, mely soha sem objectív, és gyakran a személyeskedés terére téved el.